

”Hej, jag heter...”

-en diskursiv studie om svenska för invandrare (sfi) i
integrationsprocessen

Abstract

The aim of this paper is to make an investigation of how authoritative conceptual framework about immigrants as a group is being constituted in the discourse regarding Swedish language for immigrants. I will also examine what connections there are to the overarching integration discourse. While doing this I try to establish the contrasting relationship between the “Swedishness” and “the Other”. My theoretical framework consists of discussions regarding groups and the relation to homogeneity or heterogeneity in various ways and how We tend to construct the discourse in relation to the Other. I have found some tensions within the discourse, which I interpret as mainly existing due to the different conceptions of homogeneity and heterogeneity that are to be found in the material. I understand it as if the integration discourse and its mainly negative attitude towards affirmative action of immigrants has had a large impact on how the Swedish language education is being formulated, since the language discourse can be seen as part of the integration discourse.

keywords: Swedish for immigrants (sfi), integration, immigrants, language, the Other

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställningar.....	1
1.1.1	Avgränsning	2
1.2	Material och metod.....	2
1.2.1	Diskursanalys som teori och metod	3
2	Teoretiskt ramverk	5
2.1	Kategorisering av grupper.....	5
2.1.1	Vi och Dom	6
2.2	Integration och särbehandling av grupper.....	6
3	Bakgrund	9
3.1	Kort historik rörande immigrationen och immigrationspolitiken i Sverige.....	9
3.2	Kort historik angående uppkomsten av sfi.....	11
4	Analys	13
4.1	Svenska språket, ”Svenskheten” och det Andra.....	13
4.2	Språk, arbetsmarknad och synen på särbehandling.....	17
4.3	Godkänt -Vägen mot integration?.....	21
5	Slutdiskussion	25
6	Referenser	27
6.1	Statens Offentliga Utredningar.....	28
6.2	Skolverkets kursplaner för sfi	28
6.3	Integrationsverkets rapporter.....	28
6.4	Internetkällor	28
6.5	Intervjuer från utvärdering av ett integrationsprojekt	28

1 Inledning

”Bättre svenskutbildning. Cirka 2000 lärare i svenska för invandrare och modersmållärare kompetensutvecklas. Utbildningen i svenska för invandrare förstärks genom att den renodlas till att bli en ren språkutbildning”(DN 06-03-27)

Detta citat av integrationsminister Jens Orback från regeringens vårbudget tyder på att krafttag måste till för att förbättra svenskundervisningen för invandrare, genom att göra den till en *ren språkutbildning*. I en utvärdering¹ som jag gjort av ett integrationsprojekt i en mindre kommun i Sverige var uppfattning en annan. Här menade man att sfi-undervisningen så som den nu bedrivs är för teoretiskt inriktad för att kunna tillgodose alla deltagares olika behov. Detta väckte mitt intresse för hur språkdiskursen sett ut och utvecklats under det senaste decenniet.

1.1 Syfte och frågeställningar

Jag har för avsikt att undersöka vilken roll svenskundervisningen för invandrare (sfi) haft i det senaste decenniets integrationspolitiska debatt genom följande frågeställningar.

Hur har auktoritativa föreställningar om invandrare som grupp konstituerats i den offentliga språkdiskursen och vilka kopplingar finns till den mer övergripande integrationsdiskursen?

Delfrågor av vikt för min undersökning är:

- Hur har ”svenskheten” och dess motsats den/det Andra skildrats i språkdiskursen?
- Hur har språket roll i förhållande till arbetsmarknaden beskrivits?
- Vilka kopplingar finns mellan godkända språkkunskaper och möjligheten till integration i diskursen?

---

¹ Mer information angående utvärderingen finns under avsnitt 1.2 Material och metod

1.1.1 Avgränsning

Min period avgränsas i stora drag till det senaste decenniets debatt angående språkets roll i integrationssammanhang. Jag har valt att främst belysa tidsperioden från 1997 och framåt eftersom det var under denna period som den dåvarande invandrapolitiken bytte inriktning och blev integrationspolitik, vilket gör att språkets roll mer direkt går att koppla till den övergripande integrationsdiskursen. Men det förekommer även vissa källor från något tidigare datum, exempelvis en kursplan från 1994, denna gällde dock fram till år 2002, varför jag anser den vara relevant för min undersökning. Eftersom integration har skilda definitioner och komponenter beroende på i vilket avseende den omnämns är mitt huvudsakliga syfte inte att undersöka hur hela integrationsdiskursen förändrats och utvecklats under den givna perioden, utan istället har jag valt att fokusera på vilken roll svenska språket spelat. Hur jag valt att avgränsa diskursen kring svenska för invandrare (sfi), som i sig kan sägas bestå av flera diskurser, redogör jag för nedan.

1.2 Material och metod

Jag har för avsikt att använda mig av tre av integrationsverkets rapporter från början av 2000-talet, statens offentliga utredningar, samt skolverkets kursplaner angående sfi. För att exemplifiera med ett aktuellt exempel avser jag hänvisa till en utvärdering jag gjort av ett ”integrationsprojekt för invandrare med speciella svårigheter”² som bedrivits och bedrivs i en mindre kommun i Sverige under perioden 05.01.01 till 06.06.30. I utvärderingen intervjuade jag deltagarna i projektet (15 stycken), för att få deras bild av undervisningen, samt i vilket avseende det gynnat integrationen med det svenska samhället. Jag intervjuade även de som ansvarat för projektets utformning samt de berörda lärarna (4st). Eftersom jag vill undersöka auktoritativa föreställningar valde jag att i denna uppsats endast använda mig av samtal med ansvariga för projektet samt lärare. Utifrån detta material, som kan sägas vara en diskurs i diskursen, kommer jag att ge illustrerande exempel som kan bidra till ett extra spänningselement i diskursen.

När det gäller att granska och analysera texter, något som utgör en central del inom diskursanalysen, anser jag att statens offentliga utredningar utgör en viktig betydelse för samhällets syn på ett visst fenomen. Jag menar att de politiska handlingsramarna ofta formuleras utefter vad och hur ett visst fenomen uttrycks i

---

² Med *speciella svårigheter* menas att de av olika anledningar inte har kunnat tillgodogöra sig den reguljära sfi-undervisningen. Integrationsprojektet syftar till att utveckla det svenska språket och andra individuella kunskaper, främst genom praktiska övningar, för att kunna nå arbetsmarknaden och integreras i det svenska samhället.

SOU och att de därför utgör ett centralt element för granskning när det gäller att förstå hur en viss diskurs sett ut under en period. Eftersom det är statsmaktens syn som jag vill undersöka anser jag att SOU, liksom integrationsverkets rapporter och skolverkets kursplaner, utgör ett lämpligt empiriskt material för detta ändamål. Politiska partier har skilda uppfattningar gällande sfi:ns utformning och språkets roll i relation till integration, men jag har valt att inte använda mig av detta material, eftersom jag anser mitt nuvarande material vara tillräckligt, samt att utrymmet är begränsat. Jag är dock medveten om att flera diskurser, exempelvis politiska partiers skilda uppfattningar, skulle kunnat bidra på sitt sätt till utformandet av diskursen.

1.2.1 Diskursanalys som teori och metod

När man genom diskursanalys studerar olika samhällsfenomen är det språket som står i fokus. Som Bergström & Boréus (2000) skriver så handlar det inte om att språket återger verkligheten utan istället bidrar till att forma den (ibid. s.221). Sättet att tala om ett specifikt samhällsfenomen interagerar med handlingar förknippade med fenomenet, vilket gör att distinktionen mellan idé och verklighet upplöses. Till följd av detta förknippas diskursanalys ofta med olika former av maktförhållanden, där ”det språkliga mönstret sätter gränser för vårt sätt att tänka och handla” (ibid. s.222).

Foucault har en framträdande roll när det gäller diskursanalys i allmänhet och sättet att studera maktförhållanden i synnerhet. Hans definition av diskurs betraktas i regel som lite bredare än den gängse, då han inte enbart fokuserar på språket eller vissa specifika uttryck, utan på hela den praktik som frambringar vissa yttranden. Vidare menar han att s.k. ”utestängningsmekanismer” (ibid. s.225) är centrala när diskurser skapas. Makthierarkier skapas således i mänskliga relationer där vissa erhåller mer fördelaktiga positioner än andra. Exempel på utestängningsmekanismer är ”när något blir förbjudet, definieras som sjukt eller inte sjukt, är tradition eller inte tradition, ses som rätt eller fel” (ibid.). Maktförhållandena, enligt Foucault behöver dock inte vara statiska, utan kan frammana processer som leder till förändring av maktstrukturen. Att granska en diskurs innebär således att man får inblick i olika maktpositioner inom diskursen, dvs. vem som får säga vad samt även hur detta sägs (ibid. s.226). När det handlar om att undersöka förändringar inom en diskurs undersöks i regel även hur relationer mellan diskurser ser ut. Foucault har utmejslat tre beroendeförhållanden för att undersöka relationerna inom och mellan diskurser. Dessa är det *intradiskursiva*-, det *interdiskursiva*- samt det *externt bestämda* beroendeförhållandet. I det förstnämnda angreppssättet, som jag anser vara av störst vikt i denna studie, undersöks relationerna och kopplingarna mellan olika termer eller begrepp inom en diskurs för att få fram eventuella förändringsmönster (ibid. s.227). Till viss del kan även ett interdiskursivt förhållningssätt, där jämförelser görs mellan diskurser, vara av vikt i undersökningen med tanke på att

språkdiskursen i sig kan sägas bestå av flera inneboende diskurser där olika aktörer på skilda sätt bidrar till diskursens utformande.

Ernesto Laclau och Chantal Mouffe har en många gånger liknande syn på diskurs och diskursanalys som Foucault. Deras syn på diskurs handlar mycket om en betydelseskapande process där uttryck ges en innebörd och således länkas samman till *tecken*, vilka sedan sätts samman med en betydelse eller *mening* i vidare bemärkelse. Vissa tecken, vilka brukar kallas element, har en mer oklar karaktär eller innebörd än andra, vilket har betydelse för stabiliteten i diskursen. Eftersom det i politiska diskurser är vanligt att tecken ofta även är att betrakta som element, handlar diskursanalysen då om att finna s.k. *ekvivalenskedjor* för att stabilisera diskursen. Tecknen ges mening genom att man upprättar distinktioner mellan olika element och således försöker reducera mångtydigheten inom diskursen. Inom diskursen framträder vanligtvis ett speciellt element som visar sig utgöra kärnan i diskursen. Övriga element kretsar kring denna kärna (ibid. s.229f, se även Winther Jørgensen & Phillips 2000:57f).

Ett viktigt begrepp inom diskursanalysen är även subjekspositioner, något som Laclau och Mouffe lägger vikt vid. Den strukturella positionen vi har i samhället som t.ex. lönearbetare är inte oviktig, men det är betydelsefullt att framhäva att personen även har subjekspositioner (Bergström & Boréus 2000:231, se även Winther Jørgensen & Phillips 2000:48f). Dessa, vilka är att betrakta som olika identiteter är inte givna, utan identitetskonstruktion är snarare en förenad uppfattning av den egna självbilden i kombination med andras uppfattningar (Bergström & Boréus 2000:236). Enligt Laclau och Mouffe innebär diskurser även antagonism. Vissa tecken är ständigt utsatta för "betydelsekrig" (ibid. s.231). I skapandet av mening ser forskaren således relationer i form av motsättning snarare än i form av konsensus. Exempel på detta kan vara förhållandet mellan Vi och Dom. Makt behöver inte gestalta sig i ekonomiska motsättningar mellan klasser, utan kan "utövas genom bl.a. skolsystemets formande av föreställningar och värderingar" (ibid. s.233), något som kan komma att synliggöras i denna studie.

När syftet är att undersöka hur föreställningar i en diskurs förändrats över tid är det ofta användbart att strukturera materialet efter tre aspekter, nämligen, problemet, orsakerna till problemet, samt lösningarna. På detta sätt framträder en s.k. problembild, vilken kan jämföras med andra problembilder för att påvisa eventuella förändringar som skett över tid inom diskursen (ibid. s.240). Viktigt inom diskursanalysen är slutligen att avfärda "idéer vars innebörd är att en viss beskrivning av verkligheten är sannare än en annan" (ibid. s.230). "Diskursanalysen intresserar sig inte för att finna bakomliggande motiv som kan begripliggöra aktörernas handlingar. Det viktiga är vilka tvingande normer som diskursen skapar" (ibid. s.236). Min avsikt är att göra en diskursiv studie av hur språkdiskursen har gestaltats under den givna perioden och jag kommer att använda mig av ovan beskrivna diskursiva angreppssätt både när det gäller teori och metod.

2 Teoretiskt ramverk

Eftersom jag vill undersöka hur föreställningar om invandrare som grupp konstituerats i den offentliga språkdiskursen och vilka kopplingar som finns till den mer övergripande integrationsdiskursen, anser jag det vara viktigt att analysera materialet utifrån termer av grupprättigheter och synen på dess olika möjligheter respektive hinder inom såväl språkdiskursen som den mer övergripande integrationsdiskursen. Framställs särbehandling av grupper som ett positivt eller negativt alternativ när det gäller hur undervisningen bedrivs eller när det gäller hur syftet med undervisningen, integration, skall uppnås? Och vidare, hur avspeglar sig dessa inställningar i synen på likhet respektive olikhet? Eftersom språket anses vara en av de mest väsentliga aspekterna då det gäller att komma in på den svenska arbetsmarknaden och därmed erhålla nyckeln till integration, kommer jag även att analysera hur säråtgärder (eller grupprättigheter) beskrivs i samband med arbete i materialet. Jag kommer även att teoretiskt resonera kring kategorisering och förhållandet mellan Vi och Dom. Hur konstrueras *svenskhet* och *svenska normer och värderingar* inom språkdiskursen? Hur skapas *Vi* respektive *den /det Andra*?

Nedan ger jag en inblick i mitt teoretiska ramverk, som jag sedan i analysen kopplar samman med mitt empiriska material och för en diskussion kring.

2.1 Kategorisering av grupper

Forskningen angående kategorisering och stereotypifiering av grupper har skiftat mycket under de senaste decennierna. Vid mitten av 1900-talet ansågs det främst vara ointelligenta personer som var bärare av stereotypa uppfattningar. Upplysningskampanjer skulle få människor att lära sig att inte kategorisera människor och tillskriva dem stereotypa egenskaper. Detta modifierades dock av synsättet att kategorisering är något som är nödvändigt för vår varseblivning av omgivningen. Således är det först när jag kategoriserar ett objekt eller en händelse som jag tilldelar det en bestämd betydelse (Hinton 2000:34f). Huruvida kategorisering av objekt och kategorisering av människor framträder enligt liknande mönster har varit en omtvistad fråga, dock har de flesta varit eniga att så är fallet (ibid. s.38). En indelning av människor i olika kategorier har således stor betydelse för hur vi uppfattar oss själva och vår omgivning. Winther Jørgensen & Phillips (2000) skriver att "[...]gruppbildning måste uppfattas som en reducering av möjligheter. Människor konstitueras som grupp genom att vissa

identitetsmöjligheter framhävs som relevanta och andra ignoreras” (ibid. s.51f). I diskursiva gruppbildningar sker således en gränsdragning där den Andra utesluts.

2.1.1 Vi och Dom

Enligt Riggins (1997:3f) finns alltid den Andra med när vi konstruerar föreställningen om oss själva och därmed skapar förståelsen av hur vi är, eftersom vi vet hur vi inte är. Vi är inte som dem. (se även Galasinska & Galasinski 2003). Riggins beskriver förhållandet till den Andra i termer av ”Self and external Other” (ibid. s.4) och menar att det kan förstås som ett förhållande mellan individer ”I and You” eller i form av större kollektiva enheter som antas vara bärare av gemensamma egenskaper och då utmyнна i ”We and They” (ibid. s.4). Den Andra behöver dock inte utgöras av enskilda människor eller grupper utan kan, beroende av kontext, innebära praktiskt taget vilket fenomen som helst. Den största forskningen kring Vi och Dom har dock behandlat majoritetssamhällets förhållande till den Andra (ibid. s.3f).

Vi och Dom dikotomin är till följd av sin djupa förankring i våra identiteter återkommande i flera avseenden, dock ofta i förklädd form. För att upptäcka denna spänning mellan Vi och Dom i tal eller skrift är diskursanalys ett användbart redskap. I tal eller skrift kan förmildringar av det egentliga budskapet ske för att den som uttrycker sig inte skall framstå i lika negativ dager om det skulle visa sig att det sagda eller skrivna inte skulle uppskattas av läsare eller åhörare. Riggins menar att ”speakers may refer to ’economic’ refugees when they mean ’false’ refugees; to ’foreigneirs,’ ’immigrants,’ or ’those people’ instead of actually naming a specific group”(Riggins 1997:8). Andra sätt att upptäcka förhållandet till den Andra är genom mer explicita motsatspar som just vi och dom, vårt/våran och deras, vilka är tecken på tydligt homogeniserande antaganden om den egna gruppen och de som inte tillhör denna, de som är annorlunda (ibid.).

2.2 Integration och särbehandling av grupper

Frågan huruvida positiv särbehandling av etniska grupper skall förekomma eller ej, har varit en omtvistad fråga. Skall vi fokusera på olikhet eller likhet? Eftersom Sverige är ett mångkulturellt samhälle har mycket av den teoretiska diskussionen kretsat kring om det kan anses vara positivt för integrationen att minoritetsgrupper erhåller särskilda rättigheter, eller om det är att betrakta som negativt till följd av att de behandlas annorlunda än majoritetssamhället och därigenom tenderar att pekas ut och stigmatiseras.

Forskare som förespråkar grupprättigheter lyfter ofta fram vikten av att kulturella minoriteter ges särskilda rättigheter för att etablera sig på ett likvärdigt

sätt som majoritetssamhället, utan denna särbehandling anser man att chanserna att etablera sig och utgöra en del av samhället, inte sker på likvärdiga grunder. En viktig forskare inom området är Will Kymlicka som till skillnad från många andra liberala forskare menar att grupprättigheter inte behöver innebära en konflikt mellan individen och kollektivet (Constellations 1997 vol. 4 nr.1 s. 48). Respekt för individens frihet eller autonomi är viktigt, vilket gör att rättigheter för minoriteter endast kan stödjas om de främjar den individuella friheten (Kymlicka 1995:85f). Bhikhu Parekh menar i likhet med Kymlicka att det är viktigt att fråga sig huruvida grupprättigheter endast gynnar medlemmarnas välbefinnande eller samhället i sin helhet. Det är också viktigt att fråga sig om grupprättigheter alltid är den bästa lösningen och hur dessa grupprättigheter samspelar med individuella rättigheter (Parekh 2000:196ff).

När det gäller gruppsspecifika rättigheter för minoriteter menar Kymlicka att det är viktigt att skilja på nationella och etniska minoriteter. Nationella minoriteter definieras som ”distinkta och potentiellt självstyrande samhällen som införlivats med en större stat”(Kymlicka1995:27) medan etniska minoriteter (eller grupper) definieras som ”invandrare som lämnat sin nationella gemenskap för att inträda i ett annat samhälle” (ibid. s.27). Kymlickas distinktion mellan dessa båda ”grupper” kan diskuteras. Parekh menar exempelvis att Kymlickas indelning i nationella och etniska minoriteter och anledningen till att dessa båda grupper skall erhålla olika typ av rättigheter inte är tillfredsställande. På grund av att nationella minoriteter anses ha en territoriell förankring medan etniska minoriteter frivilligt anses ha lämnat sin territoriella förankring så utkristalliseras skillnader mellan grupperna. Detta innebär att etniska minoriteter kan tilldelas vissa rättigheter men alltid med syftet att de skall integreras in i majoritetssamhället, till skillnad från de nationella minoriteterna. De nationella minoriteterna står således högst i rang när de gäller att tilldelas rättigheter. Efter dessa följer flyktingarna, vilka trots allt kan anses ha lämnat sin tidigare territoriella förankring på ofrivillig basis. Lägst i hierarkin hamnar de immigranter som kommit av egen fri vilja. Parekh ser inte den tydliga gräns mellan de olika kategorierna som Kymlicka målar upp (Constellations 1997, vol. 4, nr.1 s.57ff). Jag är kritisk till Kymlickas hierarkiska indelning där utgångspunkten tycks vara att de som först hade en territoriell förankring förtjänar mest uppmärksamhet. Jag anser även att frivilligheten när det gäller immigranter som inte tillhör kategorin flyktingar inte alltid bör tas för given. Iris Marion Young kritiserar också Kymlickas indelning av minoriteter i nationella och etniska eftersom hon menar att många människor inte uteslutande kan placeras i endera gruppen eller i någon av dem. Hon ser indelningen som problematisk även i den bemärkelsen att den utgår ifrån att en nationell minoritet önskar och har rätten att separera sig från övriga samhället å ena sidan, medan en etnisk minoritet önskar eller förväntas att integreras in i majoritetssamhället. I och med den här uppdelningen i gruppernas förväntade önskan menar Young att Kymlickas alternativ för kulturella minoriteter återfinns i antingen separatism eller integration. Young menar att Kymlickas syfte med rättigheter till etniska minoriteter grundar sig på att de skall kunna inkluderas och uppgå i majoritetssamhället. Hon menar att Kymlicka misslyckas när det gäller vad en inkludering innebär. Det finns inkludering när det gäller ekonomiska och politiska

rättigheter och så finns det inkludering i den dominerande kulturen. (Constellations 1997, vol. 4, nr.1 s.48f). Alla etniska minoriteter är inte beredda att helt uppgå i den dominanta kulturen, men kan ändå kräva ekonomiska och politiska rättigheter, vilket gör att Kymlickas antagande om etniska minoriteters inkludering eller integrering bör nyanseras, eftersom det tycks vila på antagandet om etniska minoriteters fullständiga uppgång i den dominerande kulturen (ibid.).

Parekh menar att olika behandling av minoritetsgrupper ibland kan vara en förutsättning om syftet är att uppnå ett jämlikt samhälle. Han menar att individer eller grupper kan behandlas likvärdigt men på olika sätt. Ibland är det inte tillräckligt att minoritetsgrupper behandlas olika i förhållande till majoritetssamhället, det krävs då att de erhåller ytterligare rättigheter t.ex. för att likställas med övriga samhället, eller när det gäller att uppnå politisk eller social integration (Parekh. s.61f). Young menar att det kan vara negativt att betrakta alla grupper som homogena. Hon menar att det kan vara bättre att se att det finns olikheter mellan grupper, t.ex. att vissa är mer privilegierade än andra, något som gör att likvärdig behandling är otillräckligt (Young 1995: 176f). Karin Borevi (2002) håller inte med om denna beskrivning utan menar att ett särskilt fokus på invandrare riskerar att ge upphov till ett ökat Vi och Dom tänkande och separatism. När immigranter tillskrivs vissa behov bara på grund av att de tillhör en viss minoritetsgrupp, kan det leda till att de förknippas som annorlunda, vilket kan medföra att klyftan mellan Vi och Dom ökar. Eftersom immigranter och olika etniska grupper ofta redan är betraktade som annorlunda i förhållande till majoritetssamhället, kan särbehandling som är specifikt riktad till dessa grupper riskera att bekräfta uppfattningen av minoritetsgruppen som annorlunda. Om immigranter istället identifieras som en viss målgrupp till följd av sin ekonomiska situation, kan detta innebära att alla immigranter kommer att förknippas med sociala och ekonomiska problem, vilket gör att riktade åtgärder mot immigranter alltid pekar ut dessa som en grupp, enligt Borevi. En grupp som antingen betraktas som annorlunda eller fattig (ibid. s.50f). Resonemang i likhet med Borevis där *likhet* blir central kan anses ha präglat den övergripande integrationsdiskursen under de senaste åren. Trots detta anser jag det vara viktigt att beakta hur grupp tänkandet kan ha påverkat den offentliga debattens uppdelning i Vi och Dom, om än i mer eller mindre förklädd form. För att sätta in diskursen i en kontext följer dock först en kort historisk inblick när det gäller immigrationen till Sverige, immigrationspolitiken samt sfi:s framväxt.

3 Bakgrund

3.1 Kort historik rörande immigrationen och immigrationspolitiken i Sverige

Fram till slutet av andra världskriget var Sverige att betrakta som ett relativt homogent land i jämförelse med många andra europeiska länder. Det geografiska läget hade isolerat Sverige från de stora migrationsströmmarna i Europa, något som ofta lyfts fram som en bidragande orsak till den relativt stora graden av homogenitet. Direkt efter kriget liknade Sveriges immigration de mönster som återfanns i flertalet andra mottagande länder i Västeuropa. Immigrationen utgjordes främst av flyktingar och majoriteten kom från de baltiska länderna och Polen. Efter andra världskriget när ekonomin behövde arbetskraft lättade Sverige på sin tidigare väldigt restriktiva immigrationspolitik. År 1954 ingicks ett avtal med Norge, Danmark och Finland om en gemensam nordisk marknad, vilket för Sverige främst resulterade i en markant ökning av finsk arbetskraft. Behovet av arbetskraft eskalerade under hela 60-talet. År 1972 upphörde dock behoven och rekryteringen av arbetskraft hade nått sitt slut. Arbetskraftsinvandringen minskade kraftigt till följd av den ekonomiska krisen, stigande arbetslösheten och ett ökat motstånd från de svenska fackföreningarna. Med 70-talet följde således en stor förändring i de tidigare immigrationsmönstren. Arbetskraftsinvandringen kom nästan uteslutande att ersättas av flyktinginvandring och familjeåterföreningar (Hammar 1985:17ff).

År 1975 fick Sverige sin första policy speciellt avsedd för minoriteter, med mångkultur som en viktig del. Riktlinjerna för den nya immigrationspolitiken kan sammanfattas under rubrikerna: jämlikhet, valfrihet och samverkan. Målet med jämlikhet innebar att immigranter skulle erhålla samma levnadsstandard som resten av befolkningen samt att samma regler skulle gälla för invandrare och svenskar inom alla samhällsområden. Syftet med valfrihet var att försäkra medlemmar av etniska och språkliga minoriteter ett val mellan att behålla och utveckla sin kulturella identitet eller att ta till sig en svensk kulturell identitet. Viktigt var att immigranterna skulle kunna välja i vilken utsträckning de ville anamma en svensk kulturell identitet. Målet med samverkan innebar att de olika immigrant- och minoritetsgrupperna å ena sidan och den infödda befolkningen å andra sidan båda skulle dra nytta av att arbeta tillsammans. Målet förespråkade även ömsesidig tolerans och solidaritet mellan invandrare och inhemsk befolkning (Hammar 1985:33f).

Under 80-talet utgjorde dessa mål fortfarande riktlinjerna för immigrationspolitiken, även om en debatt initierades angående vilka krav staten kunde ha på invandrare och infödda när det gällde graden av anpassning. Frågor som rörde i vilken utsträckning krav kunde ställas på staten när det gällde minoriteters rätt till bevarande av sin kultur blev således allt mer aktuella under 80-talet.

Under 90-talet utsattes immigrationspolitiken för åtskilliga undersökningar som slutligen kom att resultera i ganska omfattande reformer. En central uppgift var att granska hur kulturell och etnisk mångfald kunde uppmuntras i samhället och hur ett mångkulturellt samhälle skulle förhålla sig till lika möjligheter, rättigheter och plikter. Det mångkulturella samhället hade sina rötter i 70-talets omdanande immigrationspolitik, men fram till 90-talet hade det aldrig preciserats vad som var de faktiska konsekvenserna av det mångkulturella samhället. Nu betonades vikten av att tydliggöra den politik som bedrevs kring immigranterna och deras rättigheter. Målen kvarstod, men de skulle uttryckas mer explicit. Att definiera immigranter som en speciell målgrupp med riktade åtgärder ansågs under 90-talet allt mer problematiskt i den bemärkelsen att denna typ av politik vidgade klyftorna mellan den inrikes och den utrikes födda befolkningen (Södergran 2000:21ff).

Åtgärder riktade till invandrare som grupp skulle således undvikas, istället sattes människors behov i fokus för bedömningen. Detta kom att bli en av de centrala delarna i regeringens proposition som lades fram 1997. Integrationsfrågor skulle inte längre uppfattas som en ”invandrarfråga”, utan som en samhällsfråga i allmänhet. Integrationen beskrevs som en ömsesidig process som kräver aktivt deltagande från såväl invandrad som infödd befolkning (ibid. s.50f). I kommittén som påbörjade sitt arbete 1993, och slutligen utmynnade i en proposition, var direktiven att fokus bör ligga på invandrares situation på arbetsmarknaden samt svenskkunskapernas betydelse för integrationsmöjligheterna (ibid. s.21). Nedan följer ett citat som belyser integrationspolitikens nuvarande mål.

”Till skillnad från assimilation som förutsätter anpassningen till majoritetens normer och förhållningssätt, betyder begreppet integration att olika grupper i samhället inte behöver ge upp sin särart för att uppnå likvärdiga ekonomiska, sociala och politiska villkor. Integrationspolitiken syftar till att ge invandrade personer förutsättningar för att integreras i det svenska samhället. Målen är att öka toleransen och respekten mellan olika etniska grupper i Sverige idag. Att ge kraft att motverka utanförskap och en marginalisering som sammanfaller med etniska gränser. Alla individer ska ha samma förutsättningar för egen försörjning och delaktighet i samhället. Individens rätt och lika värde innehåller även rätten att vara olik” (www.integrationsverket.se).

3.2 Kort historik angående uppkomsten av sfi

I och med att invandringen drastiskt ökade under 1960-talet uppkom svenska för invandrare (sfi) som en egen studieform genom ett beslut i Riksdagen 1965. Skolöverstyrelsen fick med en viss summa pengar till förfogande bedriva en försöksverksamhet som förlades till studieförbunden. Eftersom inga uppsatta mål vad gäller invandrapolitiken fanns vid denna tid var det främsta målet med undervisningen att vuxna invandrare skulle ges grundläggande kunskaper i det svenska språket samt i svenska samhällsförhållanden, vilket i förlängningen skulle underlätta deras assimilation med det svenska samhället. År 1973 inrättades den första lärarutbildningen med inriktning på sfi. Tidigare hade cirkelledare, utan formell utbildning, bedrivit verksamheten. Någon läroplan för sfi-undervisning förekom inte innan 1971. Den läroplan som då utgavs blev aldrig riktigt etablerad utan fungerade mest som en rekommendation. Till följd av den nya immigrationspolitiken 1975, med jämlikhet, valfrihet och samverkan som styrande element preciserades även allmänna mål och riktlinjer för undervisningen i svenska för vuxna invandrare. Under hela 70-talet, med betoning på den första delen, förekom stora lokala variationer i undervisningsavseende bland landets kommuner. Mycket av detta kan härledas till den särskiljning som gjordes i början av 70-talet, där undervisningen delades upp mellan en svenskundervisning i samband med arbetsmarknadsutbildning, vilken AMU ansvarade för, och kategorin övrig svenskutbildning, vilken studieförbunden ansvarade för. Den största delen av undervisningen bedrevs således under hela 70-talet av landets studieförbund, utan närmare granskning.

En utvärdering av studieförbundens verksamhet kom sedan att visa att flertalet deltagare inte kunde uppvisa de resultat som var uppsatta. Skolverket menar att bristerna gick att relatera till de splittringar som förekom vad gäller verksamhetens ramar, otydliga mål, bristande kompetens bland lärarna samt begränsad tillgång till undervisningsmaterial (Skolverkets rapport nr 131:16f). En avgörande faktor som lyftes fram var även ”brist på kunskap, engagemang och intresse för dessa frågor bland berörda beslutsfattare” (ibid. s.18). Hur verksamheten skulle förbättras var av stor betydelse och efter utredningar framkom vikten av att ytterliga precisera målen, som skulle vara att ge funktionella och aktiva kunskaper i det svenska språket. Förutom detta skulle även samhälls- och arbetslivsorientering samt studie- och yrkesorientering ingå i undervisningen. Antalet undervisningstimmar skulle öka i omfattning från tidigare ca 200 timmar till nu omkring 600 timmar. Undervisningen skulle även indelas i två etapper.

År 1986 trädde den nya sfi-reformen i kraft. Reformen kom att innebära ganska omfattande förändringar på grund-sfi-nivå till följd av att målen preciserades, en läroplan utformades, samt att vissa kompetenskrav ställdes på lärarna. När det gällde den andra nivån av sfi, påbyggnads-sfi:n, skedde inga förändringar. Här fanns inga krav på lärarna och ingen fastställd läroplan. Mycket av den kritik som framkom under den här perioden pekade på att kommunerna inte i tillräcklig utsträckning var flexibla när det gällde att ta till vara individuella

förutsättningar och behov, exempelvis saknades möjligheten till påbyggnads-sfi i många kommuner. Utredare framhöll även att undervisningen måste kompletteras med praktisk tillämpning utanför klassrummet för att kunna bli effektiv. År 1991 kom ännu en sfi-reform. Den tidigare uppdelningen i grund-sfi och påbyggnads-sfi upphävdes och ersattes av en sammanhållen utbildning. Kommunerna fick huvudansvar för all sfi (även det som tidigare var påbyggnads-sfi). Den nya reformen kritiserades även den för att lite ansågs ha skett i realiteten, man menade att väntetiderna för att påbörja sfi var för långa samt att de kunskaper man uppnådde inte var tillräckliga för att gå vidare till ett arbete eller fortsatta studier.

År 1994 fastställde regeringen en ny kursplan för sfi där målen anges som mål att sträva mot, mål som eleven skall ha uppnått vid ett visst tillfälle under kursens gång, samt mål som eleven skall ha uppnått vid avslutad kurs. Betyg och centralt fastställda prov infördes också i och med den nya kursplanen (ibid. s.18ff). År 2002 reviderades denna kursplan och en viss homogenisering av såväl innehåll som mål har skett bland landets kommuner under de senaste åren. Kritiken som riktats mot sfi-undervisningen, dess organisation och resultat har däremot ständigt varit relativt omfattande.

4 Analys

Nedan kommer jag att teoretiskt analysera mitt material utifrån en diskursanalytisk ansats. Jag har delat in min analys i olika avsnitt som jag anser vara av vikt när det gäller att belysa hur auktoritativa föreställningar om invandrare som grupp konstituerats i den offentliga språkdiskursen samt vilka kopplingar som gjorts mellan språk och integration.

4.1 Svenska språket, ”Svenskheten” och det Andra

Ett problem som framkommit i materialet är den låga andel av immigranterna som börjar eller slutför sin sfi-utbildning (se bl.a. Rapport Integration 2001:61, SOU 2003:77 s.114), något som inte anses gynnsamt ur integrations synpunkt. Frågan är *varför* detta anses vara ett problem? En hypotes skulle kunna vara att det upplevs som ett hot mot den svenska identiteten, att *de* inte vill ta till sig *vårt* språk och *våra* normer och värderingar. ”Integrationsmisslyckanden” kan då på liknande sätt betraktas som ett hot mot ”det svenska”, eftersom *de* inte är integrerade innebär det att de står utanför det svenska samhället. Om orsaken härtill anses vara att *de* inte *vill* vara integrerade (t.ex. låg närvaro på sfi:n) så kan det upplevas som att de bryter mot den uppsatta ”svenska normen”. Detta går att koppla till Riggins (1997) som menar att olikhet eller konstruerad olikhet kan upplevas som ett hot mot t.ex. våra normer och värderingar (ibid. s. 58ff).

Vanligt förekommande inom diskursanalys är att utgå från motsatsförhållanden. En viss identitet blir således inte möjlig om den inte ställs i relation till någon annan identitet. ”Vi” kan inte veta vad vi är, om vi inte vet vad vi *inte* är. ”Vi” skapas i motsatsförhållande till ”den/det Andra” (Bergström & Boréus 2000:236). Motsatsförhållandet mellan Vi och Dom är således starkt sammanlänkande. Riggins (1997) menar att om avsikten är att upphöra att tala om Dom, krävs även att man slutar tala om Vi (ibid. s. 6). Riggins menar även att upplevda skillnader historiskt sett ofta skapat osäkerhet och rädsla och alltså inte förståelse och tolerans för det okända. Eftersom multikulturalismen präglar många länder i väst om än i olika utsträckning, menar Riggins att acceptans och tolerans blivit till en socialt etablerad norm, vilket gör att den offentliga debatten inte kan uttrycka rasistiska och intoleranta åsikter lika explicit som tidigare. Istället sker diskriminerande eller rasistiska åsikter i en förklädd form (ibid. s. 7). Detta är inte att betrakta som något specifikt enbart för den offentliga debatten, utan för människor i allmänhet. I Galasinska & Galasinski (2003) framkommer att

uttrycket ”I am not racist, but...” är typiskt när människor talar om den Andra (se även Riggins 1997:37). Genom att med hjälp av olika metoder förklä sina åsikter ger människor intryck av att vara toleranta och öppna för det främmande men genom deras uttalanden om den Andra lyser intoleranta eller rasistiska tongångar ofta ändå igenom. I sin artikel uppmärksammar Galasinska & Galasinski att informanterna i sina beskrivningar av den Andra gav uttryck för fördomar och negativ stereotypifiering, samtidigt som de ofta var medvetna om att uttalanden kunde vara problematiska i just detta hänseende. Medvetenheten tenderade inte att hindra dem, utan kärnan i åsikten kunde istället förmildras och sedan legitimeras (ibid. s.852f).

I den kursplan som kom 1994 (SKOLFS 1994:28) går att läsa att sfi är mer än bara språk och språkutveckling, det är även ”en brygga till livet i Sverige”. Denna brygga tycks mycket handla om en ensidig anpassning från elevens sida. Eleverna blir genom undervisningen delaktiga i ”de förhållningssätt och de traditioner som kännetecknar det land de nu lever i.” Sverige, beskrivs inte som deras hemland, utan *det land de nu lever i*. Hemlandet, tycks vara det land de emigrerat från, vilket blir tydligt i följande citat:

”Eleverna får tillfälle att utifrån egna utgångspunkter medvetet och kritiskt granska förhållandena och livet i Sverige i jämförelse med förhållandena i *hemlandet* och *tidigare* erfarenheter och värderingar [...] vilket gör det lättare för *dem* att komma till rätta med kultur-, värderings- och identitetskonflikter” (SKOLFS 1994:28) [egen kursivering]

Här antar man att hemlandet inte är Sverige, samtidigt som man även utgår ifrån att elevernas ursprungsland är annorlunda än Sverige. Att *hemlandet* inte är det samma som Sverige kommer också fram i samtliga av mina undersökta Rapport Integration (Rapport Integration 2001, s.181, Rapport Integration 2003, s.146, rapport integration 2005, s. 159-160). Något som tyder på att en förändring inom diskursen när det gäller distanseringen mellan Sverige och Det Andra inte inträffat, i detta avseende, under perioden från 1994 fram till idag. I citatet ovan från SKOLFS 1994:28 antas det vidare, implicit, att elevernas värderingar nu ändrats till följd av att de bor i Sverige, eftersom man skriver *tidigare* erfarenheter och värderingar. En följdfråga blir om man som immigrant *måste* ändra värderingar när man kommer till Sverige? Enligt citatet tycks en anpassning i form av assimilering vara den enda rimliga vägen för *dem* att undvika konflikter. Det nämns ingenting om att de etniska svenskarna bör anpassa sig. I kursplanen lyfts vidare fram att eleven skall:

”ha fördjupad kunskap om det svenska samhället, om lag och rätt, bl.a. barns rättigheter, om jämställdhet mellan män och kvinnor, och om normer och värderingar som är centrala i det svenska samhället” (SKOLFS 1994:28)

Enligt denna kursplan, som gällde fram till dess att en revidering av kursplanen infördes år 2002 i SKOLFS 2002:19, poängterades således vikten av att eleven lärde sig och anpassade sig efter ”våra svenska normer och värderingar”. Jag

skriver *våra* eftersom det i texten implicit uttrycks att *deras* normer och värderingar inte är de samma som *våra*. I *Sverige, framtiden och mångfalden* (SOU 1996:55) under rubriken den generella politiken i det mångkulturella samhället går att läsa:

”De mänskliga rättigheterna och friheterna utgör grundläggande värden vid utformandet av den politik som skall spegla mångfalden och ge utrymme för dem som vill bibehålla och utveckla ett annat kulturarv än majoritetens. De är värden som inte är begränsat ’svenska’ utan som vi delar med människor i andra länder” (SOU 1996:55 s.353).

Min tolkning av ovanstående citat är att mänskliga rättigheter och friheter tidigare uppfattats som typiskt svenska värden, eftersom det måste förklaras att dessa värden inte enbart är svenska värden utan att vi de facto delar dessa med människor i andra länder. Kanske är det dessa grundläggande mänskliga rättigheter och friheter som man i SKOLFS 1994:28 anser vara de svenska normer och värderingar som immigranter måste lära sig och anpassa sig efter.

Den förändring som skett i 2002 års kursplan tyder på ett visst avlägsnande från den i förra kursplanen tydligare uppdelningen mellan Vi och Dom. Utbildningen syftar bl.a. till:

”kunskap om och förståelse av samhällets organisation och dess grundläggande värderingar för att underlätta den *elevens* integration, aktiva medverkan i och *bidrag* till utvecklingen av samhällsliv, arbetsliv och kultur i Sverige” (SKOLFS 2002:19).
[egen kursivering]

Det är fortfarande eleven som skall integreras, men det framgår även att den samma kan bidra till utvecklingen i Sverige. ”Svenska normer” nämns inte och *värderingar* förekommer oftare i samband med *demokrati*. Något som kan tyda på att de värderingar som anses typiskt svenska har en koppling till ett demokratiskt styre. Det skulle även kunna innebära att man utgår ifrån att eleverna som går på sfi inte har kännedom om eller erfarenhet av demokratiska styren och *värderingar* kopplade till dessa. Några exempel på länken mellan demokrati och värderingar följer nedan:

”utvecklar kunskaper om *demokratiska principer* och arbetsformer samt om *värdegrunden* i det svenska samhället” (SKOLFS 2002:19) [egen kursivering]

”känna till samhällsliv i Sverige och ha kunskaper om hur *demokratiska värderingar* tar sig uttryck i det svenska samhället” (SKOLFS 2002:19) [egen kursivering]

”eleven ger exempel på hur grundläggande *demokratiska värderingar* tar sig uttryck i det svenska samhället[...]” (SKOLFS 2004:10) [egen kursivering]

Något nytt i SKOLFS 2002:19 är även betoningen av elevernas ”egna behov och förutsättningar” i undervisningen, något som jag tolkar som ett avlägsnande från

grupptänkandet där utgångspunkten skulle vara att alla som går på sfi utgör en homogen grupp. Individen urskiljs ur gruppen när utbildningen nu syftar till att skapa möjligheter ”att utifrån sina olika förutsättningar och personliga mål utveckla förmåga att kommunicera muntligt och skriftligt på svenska i vardags-, samhälls- och arbetsliv samt studier” (SKOLFS 2002:19). I min utvärdering framkom även där, i samtal med huvudansvarig (A) och projektledare (B), vikten av att se till varje individs behov och att kategorisering av grupper i största möjliga mån skulle undvikas. Vid ett annat tillfälle utanför intervjun framkom andra uppfattningar, något som kan relateras till teorin om positionsbestämning där människor när de konverserar intar olika subjekspositioner. Stereotyper kan i samtal användas för att kunna positionsbestämma den eller de andra i samtalet (Hinton s.140f). En stereotyp kan således i samtalet användas för att kunna positionsbestämma övriga i konversationen t.ex. genom att uppmuntra till medhåll. Detta blev tydligt i min utvärdering, när ledaren för projektet (B) gav uttryck för stereotypa uppfattningar om invandrare. Personen uttryckte bl.a. att det ju händer att invandrare kommer körandes i lyxbil till sfi:n och att det ju var sant som en kollega hade sagt att ”invandrare dom kan ju leva på ett fårhuvud i en vecka” ”dom lever ju på ett annat sätt än vi svenskar” ”vi skulle ju inte klara oss så bra på bara socialbidrag, men dom gör det, och skickar dessutom hem pengar till sina släktingar”. I samtalet förekom även ”eller hur?” ”ja, det är så” och ”du förstår?”

Hinton (2000) skriver att om vi erhåller viss information om en person är frågan den om vi anser oss ha ett samlat helhetsintryck av personen, där vi relaterar de olika egenskaperna till varandra, eller om vi bedömer varje karaktärsdrag oberoende av övriga? Enligt den s.k. haloeffekten bildas ”helhetsintryck” inte sällan av att vi utifrån en viss information, ofta en bra-dåligt-bedömning, tillskriver en individ flera egenskaper som antingen är positiva eller negativa, endast efter vår första uppfattning som ”bra” eller ”dålig”. Trots att all tillgänglig information för att dra vissa slutsatser inte finns, kan denna första bedömning leda till att du anser dig ha en helhetsuppfattning av personen som antingen är positiv eller negativ. Hinton skriver även att vi tenderar att placera in personer i vissa givna fack eller ”personkategorier” som vi redan känner till (ibid. s. 40f). Gruppen vi förhåller oss till anses inte vara som vi, vilket medför att vi har en tendens att framställa den som en inbördes homogen grupp (Galasinska & Galasinski 2003:849). I skapandet av stereotyper gör vi således kraftiga förenklingar och generaliseringar av grupper. Projektledaren (B) jag samtalade med drog en tydlig gräns mellan Vi svenskar och Invandrarna, de Andra, i sättet att förklara att vi svenskar inte kan leva som dem. Uttalandet skulle kunna innebära att *de* anses vara särskilt ekonomiska, något som *vi* svenskar inte är i samma utsträckning, för av sitt socialbidrag skickar de även pengar till sina släktingar och kommer i lyxbil till sfi:n. Inom diskursen legitimeras detta som sant och det ges även en generell och allmängiltig karaktär till följd av att ”Invandrare” och ”Dom” och ”Vi svenskar” i sig innebär kraftiga generaliseringar av hela grupper, vilket implicit även tyder på att ”gruppen invandrare” har vissa inneboende egenskaper som skiljer sig från ”gruppen svenskar”. Att denna projektledare uppvisade olika ståndpunkter när det gäller synen på invandraren

dels som en individ och dels som tillhörande en homogen grupp med vissa egenskaper tyder på att människors olika subjekspositioner är med och formar diskursen på vitt skilda sätt och även om ”tolerance of diversity is a socially recognized norm” (Riggins 1997:7) så förekommer i denna diskurs andra uppfattningar, fast inte lika explicit.

4.2 Språk, arbetsmarknad och synen på särbehandling

I (SOU 1996:55) *Sverige, framtiden och mångfalden* menar man att åtgärder riktade mot personer med invandrabakgrund kan vara berättigade i de fall där invandrarna har särskilda behov. Men, betonar man, ”dessa bör inte riktas mot människor enbart beroende på att de i någon mening är ’invandrare’” (ibid. s.359). Ett exempel på en arbetsmarknadspolitisk åtgärd som kommittén lyfter fram är en särskild utbildning i svenska språket för människor som varit bosatta i Sverige under en lång period, men ändå inte lyckats tillgodogöra sig språket. Denna åtgärd exemplifierar vikten av kunskap i det svenska språket för att kunna erhålla ett arbete. Man menar att de förslag till åtgärder som läggs fram, varav det ovan nämnda utgör ett av dem, ”skulle kunna bidra till att chanserna på arbetsmarknaden förbättras för personer med invandrabakgrund, men [...] *inte utgör säråtgärder för en viss kategori invandrare*” (ibid. s. 359) [egen kursivering]. Det är noga att poängtera att det inte handlar om någon form av grupptänkande eller kategorisering av invandrare, detta trots att den extra språkutbildningen som föreslås skulle innebära en säråtgärd gällande en viss grupp; människor med invandrabakgrund som har speciella svårigheter i det svenska språket, även om denna grupp också skulle kunna klassas som aningen diffus, för när har man invandrabakgrund? Om man bortser från detta framhålls i citatet att chanserna på arbetsmarknaden skulle kunna förbättras för *personer med invandrabakgrund*. Här framstår det som om *alla* personer med invandrabakgrund utgör en homogen grupp som *alla* har samma förutsättningar på arbetsmarknaden. Egentligen är det bara den del av alla människor med s.k. invandrabakgrund vilka har särskilda svårigheter som förbättrar sina chanser på arbetsmarknaden, men enligt citatet tycks *personer med invandrabakgrund* förbättra sina chanser. Förhållningssättet tyder på att det inom diskursen förekommer en uppfattning om lika behandling, trots säråtgärder, något som kan leda till att alla inom ”invandrargruppen” likställs.

Frågan hur grupper ”konstrueras” och hur detta sker i samband med att de erhåller specifika rättigheter är en omtvistad fråga inom forskningen som bland andra Kymlicka resonerat kring. I likhet med många liberala forskare hävdar han att grupprättigheter för minoriteter kan innebära en konflikt med kollektivet, men det måste inte vara så. Han skiljer mellan interna och externa rättigheter för grupper och hävdar att den senare, vilken innebär att medlemmarna i en viss

minoritetsgrupp ges stöd för att skydda sin kultur och sitt sätt att leva, inte leder till en konflikt med kollektivet. Om interna rättigheter däremot tilldelas grupper kan det innebära att kollektivet begränsar friheten för de egna individuella medlemmarna i denna grupp, något som Kymlicka inte ser som förenligt med liberalismen (Constellations 1997 vol. 4 nr.1 s.48f). För att uppnå rättvisa mellan grupper är det således nödvändigt att olika grupper ges olika rättigheter (Kymlicka 1995:57), vilket gör att hans resonemang fokuserar på olikhet. I de etniska minoriteternas fall tycks dock den olika behandlingen syfta till att en likhet skall uppnås. Att minoritetssamhället skall uppgå i majoritetssamhället. Något som varit tydligt i såväl SKOLFS 1994:28 och SKOLFS 2002:19.

Parekh (2000) menar att olika behandling av minoritetsgrupper ibland kan vara en förutsättning när det gäller att uppnå ett jämlikt samhälle (ibid. s.61f). Young lyfter också fram att det finns olikheter mellan grupper och att vissa är mer privilegierade än andra, något som gör att likvärdig behandling är otillräckligt. Många minoritetsgrupper som har full medborgerlig status med lika politiska och civila rättigheter som övriga samhället känner sig fortfarande som andra klassens medborgare. Hon menar att vissa speciella åtgärder där hänsyn tas till de olikheter som finns mellan majoritetssamhället och minoriteterna är av stor vikt om syftet är att undvika förtryck och diskriminering av minoritetsgrupperna. Istället för att betrakta befolkningen som homogen är det bättre att acceptera att människor är olika och att vissa grupper är förtryckta eller befinner sig i ett ofördelaktigt läge (Young 1995: 176ff). Jag menar att det kan vara viktigt att se att det även finns olikhet inom minoritetsgrupper. Något som jag menar glömts bort i såväl Kymlicka, Parekh och Youngs resonemang. Jag menar inte att grupprättigheter nödvändigtvis är fel, men ”grupperna” måste nyanseras och inte enbart utgå ifrån indelningen i majoritets- respektive minoritetsgruppen.

I diskursen har det ofta framgått att en särbehandling av grupper inte är att föredra, utan att alla skall behandlas lika. Med hänvisning till den rådande integrationspolitiska stadgan konstaterar man i SOU 2003:75 *Etablering i Sverige- möjligheter och ansvar* att ”säråtgärder för invandrare skall vara riktade till nyanlända” (ibid. s.111). Utredningen menar dock att en del av de problem som föreligger när det gäller immigranternas integration i samhället kan kopplas till att det råder en ”brist på relevanta säråtgärder för nyanlända” (ibid.). Ett exempel som lyfts fram på denna brist är att det varit svårt att varva språkutbildning med praktik eller arbete, trots att de flesta är eniga om att detta vore bra i en mer omfattande utsträckning. Borevi (2002) ser åtgärder specifikt riktade till invandrare som något problematiskt från integrationssynpunkt. Hon menar att ett särskilt fokus på invandrarna riskerar att ge upphov till ett ökat Vi och Dom tänkande och separatism. Lika behandling bör således prioriteras framför olik behandling. När staten utgår ifrån att rättigheter bör ges till etniska minoriteter (invandrare) grundas detta i regel på två antaganden. Antingen betraktas gruppen som en grupp till följd av att de i egenskap av att tillhöra en viss etnisk minoritet har vissa specifika faktiska behov som övriga majoritetssamhället inte kan sägas ha, eller så betraktas de som en grupp till följd av sin ekonomiska position i samhället. Borevi ser båda dessa utgångspunkter som problematiska i den bemärkelsen att de kan få stigmatiserande följder, även om syftet är att underlätta

integrationen i samhället (Borevi 2002:50f). Jag menar att principen om lika behandling troligen har många fördelar på ett övergripande plan, men inom sfi-undervisningen och språkdiskursen anser jag att det *kan* vara till nackdel att tänka i termer av likhet, eftersom ”deltagargruppen” då kan betraktas som lika, trots sina vitt skilda utbildningsbakgrunder och förutsättningar att lära sig språk. Möjligen har utsagor i likhet med Borevis, vilka kan sägas vara typiska för integrationspolitiken under de senaste åren, starkt präglat språkdiskursen. En komplikation tycks kunna bli för få säråtgärder, vilket lyfts fram i ovan nämnda SOU 2003:75, något som möjligen även påverkat föreställningar om homogenitet mellan men även *inom* grupper.

I *Vuxenpedagogik i teori och praktik* SOU 1997:158, belyses kunskap och utbildning ur ett sociokulturellt perspektiv. Kunskap och lärande kan ha mycket olika utgångspunkter beroende på var i världen man befinner sig. Sverige är ett västerländskt samhälle där läs- och skrivkunnighet anses vara en självklarhet för varje individ. Likaså anses det självklart att individen har möjlighet att påverka och aktivt vara med och forma sin utbildning och sitt lärande. Dock lyfter man fram att många som i dagens Sverige läser svenska inte sällan har en annan utbildningstradition än den svenska och att detta är ett faktum som ignoreras när det gäller utformandet av undervisningen. De högutbildade immigranterna möter ofta inte samma problematik som de lågutbildade, eftersom de är vana vid en mer formell utbildning från det gamla hemlandet (SOU 1997:158 s.131ff).

”För lågutbildade migranter innebär mötet med det svenska kunskapssystemet ofta tillkortakommanden. Det sociala och kulturella bagage som man som invandrare bär med sig tas sällan till vara i det svenska undervisningssystemet. Resan till Sverige innebär således i många fall ett statusbyte nedåt vad gäller kompetens. I det gamla hemlandet kunde det vara så att den formellt lågutbildade migranten hade hög status genom en praktisk och social kompetens” (SOU 1997:158 s.132).

Denna praktiska kompetens värderas inte i Sverige, utan istället är det formella utbildningar som här höjer din kompetens, något som går att relatera till Jens Orbacks uttalande inledningsvis att *utbildningen i svenska för invandrare förstärks genom att den renodlas till att bli en ren språkutbildning*. I detta tycks han inte ha tagit i beaktande att en ren, vilket jag även tolkar som en formell, språkutbildning inte lämpar sig lika väl för alla immigranter. I min utvärdering framkom att sfi-deltagarnas olika förutsättningar var en viktig aspekt att betona när det gällde undervisningens utformning. En ren språkutbildning var inte att föredra, enligt huvudansvarig för projektet (A) och två lärare (C) och (D).

”Sfi:n måste bli mera av inte bara reguljär språkutbildning”(A)

”Jens Orback har brist på insikt, han har missat alltihop, SFI gynnar bara de som har god studievana sedan innan, alla kan inte läsa på sfi, det borde finnas ett alternativ till sfi för alla” (D)

”För lågutbildade krävs det att undervisningen är mer praktiskt inriktad” (C)

I SOU 1997:158 kritiserar man även de svenskttest som i SOU 1996:27 lyfts fram som bra test när det gäller att mäta t.ex. läsförståelse. Kritiken riktas mot att testet är utformat enligt en ”specifik västerländsk kunskapsmodell och i en specifik västerländsk kontext” (ibid. s.134) och att detta inte är något man reflekterat kring. Med hänvisning till västerländsk läsforskning menar man att skoltest inte kan anses vara kulturneutrala. Läs- och skrivkunnighet betraktas istället som ”socialt och kulturellt konstruerade praktiker, där aktörer av olika slag agerar” (SOU 1997:158 s.135). Resonemanget går att relatera till Young som menar att lika behandling aldrig fullt ut kan bli likvärdig, eftersom en lika behandling skulle innebära att alla behandlades efter samma normer, och Young menar att det inte finns några neutrala normer. När makten och normerna sätts utifrån majoritetsgruppens preferenser bestäms jämlikheten av den grupp som är bärare av den mesta makten. På detta sätt tenderar institutioner, politik och lagar påverkas av de normer som majoritetssamhället ställer upp och gynnar därmed den redan privilegierade gruppen ytterligare. Om olikheterna mellan grupper utesluts kan detta bevara istället för att underminera förtrycket. För att undvika detta är det ibland nödvändigt att ge vissa grupper speciella grupprättigheter, för att vi ska kunna nå målet om ett jämlikt samhälle, menar Young (1995: 176ff).

I SOU 2003:77 *Vidare vägar och vägen vidare* skriver man att bristande kunskaper i svenska utgör ett stort hinder när det gäller både integrering och etablering på arbetsmarknaden. Vidare poängterar man att det kan vara lättare för en arbetsgivare att hänvisa till bristande språkkunskaper än till att man av någon anledning inte vill anställa en person (ibid. s.71). Detta kan vara ett tecken på att kraven på språkkunskaper är överdimensionerade. Det har även visat sig svårt för många kommuner att erbjuda praktikplats till dem som studerar på sfi. I min undersökta kommun framkom att det var problematiskt att finna praktikplatser till de människor som gick på sfi:n. Arbetsgivarna i kommunen var många gånger ovilliga att ta emot människor och de hänvisade till alltför bristande kunskaper i det svenska språket.

”Arbetsgivarna säger så här, ja, men om dom skall komma till oss på praktik, då måste dom kunna prata så pass bra så att vi kan prata med dom, för annars kan vi inte ta hand om dom och handleda dom. (A)

(A) menar vidare att det huvudsakliga syftet med språkpraktik inte skulle vara att arbeta utan främst att komma ut på arbetsplatser och se hur dessa fungerade samtidigt som de skulle öva sig i sina språkkunskaper. Dock menar (A) att arbetsgivarna säger: ”ja, men *då* är det väl inget roligt att vara på en arbetsplats”, ”de måste ju få *göra* något och då måste de ha ett språk” En inställning som han menar gör att de aldrig når arbetsmarknaden. (B) menar vidare att ”praktik också kan utnyttjas om de får ståda i något hörn eller plocka varor på hyllan, som ju inte heller ger någonting. Så det är väldigt svårt att hitta bra praktikplatser.” Svårigheterna för människor med utländsk bakgrund att nå arbetsmarknaden, genom praktik eller arbete, med hänvisning till ”bristande språkkunskaper” kan vara ett tecken på en allt tydligare distansering från idén om att särbehandling av ”invandrare” skulle kunna betraktas som något gynnsamt.

Parekh menar att det inte finns någon enkel lösning på frågan om särskilda rättigheter för grupper. En stor implikation som uppstår när det gäller att finna balansen mellan enhet och mångfald är hur begreppet jämlikhet skall hanteras. Särskilda rättigheter för grupper kan vara nödvändigt om syftet med dessa extra rättigheter är att ge substans åt principen om ett jämlikt medborgarskap. Parekh är medveten om att problem kan uppstå när minoriteter erhåller ytterligare rättigheter, exempelvis kan känslor av orättvisa uppstå ifrån majoritetssamhällets synvinkel, vilket gör det viktigt att tydligt klargöra syftet med varför minoriteterna får dessa rättigheter, för att undvika missförstånd (ibid. s.61f). I min undersökta kommun skulle man för att lösa grupperingsproblem mellan ”svenskar” och ”invandrare” i nästa projekt integrera dessa parter och vägen ur arbetslöshet skulle vara det gemensamma målet för ”gruppen”, vilket gör att åtgärderna inte endast skulle fokusera på etnisk grund.

4.3 Godkänt -Vägen mot integration?

Vad är egentligen integration? Vem är det som skall integreras? Vem är inte integrerad? Blir man integrerad om man får G på Sfi:n? När blir en människa integrerad? I mitt undersökta material har det framkommit att språket är nära sammankopplat till integrationsbegreppet. Genom språket öppnas möjligheterna till arbete och genom arbete blir du integrerad. Exakt vad ”integrerad” innebär framgår ofta inte i diskursen. Ett exempel på detta är när ”delaktig” framstår som om det vore en synonym till ”integrerad” (SOU 2003:77 s.149), medan det på andra ställen står ”integration och delaktighet” (SOU 2003:77 s.19, s.71). Något som tyder på att integrering *inte* kan vara det samma som delaktighet. Otydligheten av begreppet integration är möjligen en kvarleva av det tidigare mer utpräglade grupp tänkandet, för man menar väl att etniska svenskar är integrerade, även när de är arbetslösa? Arbetslöshet bland etniska svenskar benämns, så som jag uppfattat det, oftare som *utanförskap* än som *integrationsmisslyckande*. Människor med utländsk bakgrund tycks dock om de inte har ett arbete inte vara integrerade. Om de inte behärskar språket kan de inte heller vara integrerade eftersom de då tycks ha små möjligheter att erhålla ett arbete –som är nyckeln till integration. Genom distinktioner mellan Vi och Dom och mellan Svenskhet och det Andra tolkar jag det som om det främst handlar om en ensidig integration och alltså inte en ömsesidig. Begreppet innehåller och konstituerar således en uppdelning av grupper i ett Vi och ett Dom. I diskursen har det varit framträdande att det är *de* som skall integreras och för att kunna göra det krävs att *de* anammar vårt språk och våra värderingar. Men i vilken utsträckning är detta nödvändigt för att de ska räknas som integrerade? Young menar att alla etniska minoriteter inte är beredda att helt uppgå i den dominanta kulturen, men de kan ändå kräva vissa rättigheter. En utgångspunkt som gör att Kymlickas antagande om etniska minoriteters inkludering eller integrering bör nyanseras något eftersom det tycks vila på antagandet om etniska minoriteters fullständiga uppgång i den dominerande kulturen, enligt Young (Constellations 1997, vol. 4, nr.1 s 48f). I

diskursen tycker jag mig se att det skett en skarp gränsdragning mellan integrerad och icke-integrerad. En uppdelning som jag anser vara för onyanserad.

I (SOU 1996:55) *Sverige, framtiden och mångfalden* anges att ”målet för sfi under introduktionen är att underlätta integrationen i det svenska samhället. Grunden för individens integration är språket, kunskaper om samhället, svensk social kompetens och tillträde till arbetsmarknaden” (SOU 1996:55 s.336). Här framgår att det således inte enbart är språkkunskaper som krävs för att individen skall integreras, det krävs även kunskaper om samhället samt *svensk social kompetens*. När den sociala kompetensen beskrivs som svensk, är frågan om alla svenskar automatiskt är innehavare av denna svenska sociala kompetens? Det preciseras inte närmare vad denna kompetens innebär, istället tycks det som om detta vore något självklart som alla svenskar har kännedom om. Detta kan anses vara ett tecken på Vi och Dom dikotomin i diskursen eftersom det tyder på ett homogeniserande antaganden om den egna gruppen där svenskar har kännedom om eller besitter en viss svensk social kompetens, och de som inte tillhör denna grupp måste lära sig denna kompetens (jmf Riggins 1997:8). I (SOU 2002:27) *Mål i mun- förslag till handlingsprogram för svenska språket* är man i viss mån tveksam till om det var lyckosamt att flytta ansvaret för sfi-undervisningen från studieförbunden till kommunerna och menar att ”flera har menat att studieförbunden gav sfi-eleverna en god möjlighet till utveckling av *social karaktär* och därmed integrering i det svenska samhället” (ibid. s.353) [egen kursivering]. Möjligen går det här att se ett samband i den bemärkelsen att *svensk social kompetens* från SOU 1996:55 i SOU 2002:27 har övergått till att bli en inte lika svenskrelaterad *social karaktär*. Detta går att tolka som ett skifte bort från betoningen av det svenska. Dock går det fortfarande att tolka som om en social karaktär inte är något som deltagarna har innan de påbörjar sin sfi-undervisning.

Ett av de problem som lyfts fram i SOU 1996:55, som uppges vara ett av de mest kritiska, är utbredningen av bristande kunskaper i svenska språket. Att befolkningen i Sverige har ett gemensamt språk är en förutsättning för att hålla ihop den mångkulturella nationen. Det beskrivs även kunna fungera som en brygga mellan olika befolkningsgrupper. Kommittén vill ”starkt understryka vikten av svenskundervisning och förstärka det svenska språkets förutsättningar att fungera som ett sammanhållande kitt” (SOU 1996:55 s.375). De som således inte behärskar det svenska språket på ett tillfredsställande sätt löper stor risk att marginaliseras och aldrig bli integrerade i samhället. I SOU 1997:158 menar man att det är möjligt ”att den enspråkighet som länge varit dominerande i Sverige sänker vår tolerans för språklig mångfald på hemmafronten”(SOU 1997:158 s.139). Svenska språket som ett sammanhållande kitt får i den kontexten en annan innebörd. Det ”gemensamma” som håller ihop den mångkulturella nationen blir därmed något som majoritetssamhället beslutat om och som kan sägas grunda sig på intolerans mot det som är annorlunda. Riggins (1997:5) menar att det ur ett historiskt perspektiv visat sig att olikhet oftare lagt grunden för rädsla än för uppskattning.

Goda kunskaper i det svenska språket har i diskursen visat sig vara en förutsättning för att människor med utländsk bakgrund skall få tillträde till den svenska arbetsmarknaden. Ofta värderas dessa kunskaper efter vilken nivå man

lyckats uppnå inom sfi:n. Om godkänd-nivå inte uppnåtts är möjligheterna mycket små att komma in på arbetsmarkanden. I min utvärdering framkom att vissa aldrig ansågs kunna nå arbetsmarkanden till följd av bristande språkkunskaper. I rapport integration 2005:168 poängteras att kraven på en viss nivå av svenskunskaper ofta innebär ett hinder för utrikes födda och bedömningarna utgår endast från kunskaper i just språket. I SOU 1997:158 kritiseras nivåsystemet inom sfi:n, eftersom hänsyn inte tas till immigranternas skilda bakgrunder när det gäller testnivåerna. Oavsett skolbakgrund finns bara ett test för att uppnå godkänd-nivå.

”Vad som t.ex. för migranten kan vara ett funktionellt språk, kan i skolans värld dömas ut som en bristfällig variant av majoritetsspråkets akademiska skolform. I synnerhet lägger man i den formaliserade svenskundervisningen för invandrare också stor vikt vid den skriftliga uttrycksformen; något som [...] kan te sig främmande för många korttidsutbildade migranter ” (SOU 1997:158 s. 139).

I SKOLFS 2002:19 har dock en förändring av kursplanen trätt i kraft. Elevernas behov och personliga förutsättningar lyfts fram som viktiga aspekter att ta hänsyn till i undervisningen, varefter man har delat in undervisningen i tre olika studievägar, Sfi 1, Sfi 2 och Sfi 3 för att öka möjligheterna för fler att åtminstone klara första nivån. I SOU 2002:27 ser man det som positivt med ett system som skulle öppna upp för fler utgångar till arbetslivet. Det betraktas även som önskvärt att gå bort ifrån ”allt eller inget mentaliteten” som hittills präglat sfi:n. Dock ser man det som problematiskt att en lägre nivå än den vid tiden uppsatta G-nivån kan komma att legitimera att färre än tidigare fortsätter upp till denna nivå, eftersom detta kan vara mycket tids- och resurskrävande, särskilt för de som har låg eller ingen skolbakgrund. Man menar även att de människor med sämst förutsättningar kan komma att klassas som alltför kostsamma av kommunerna, eftersom de behöver lång tid på sig för att genomgå utbildningens samtliga kurser (ibid. s.360f).

Ett problem som varit återkommande inom språkdiskursen är att människor med utländsk bakgrund inte anses vara integrerade i samhället i tillräcklig utsträckning. Bristande kunskaper i det svenska språket anses vara en bakomliggande orsak och dessa brister anses främst bero på att sfi-undervisningen är felaktigt utformad. Lösningen har ansetts vara en förändring av undervisningsformen i någon riktning. I Rapport Integration 2001 skriver man att det inte räcker med att höja kvalitén i sfi. Det krävs framförallt insatser utanför klassrummet. ”En kombination av arbetslivspraktik och språklig träning med koppling till arbetslivserfarenheterna” (ibid. s.184). I Rapport Integration 2003 lyfts fram att det finns ”en risk för en återgång till en mer skollik, rums- och tidsstyrd verksamhet istället för en utveckling mot en flexibel och individanpassad vuxenutbildning” (ibid. s.164). Lösningen anses vara att svenskundervisningen kombineras med studier i andra ämnen och på olika nivåer samt med praktik (ibid.). I Rapport Integration 2005 skriver man att det måste ges ökade möjligheter till att undervisningen varvas med språkpraktik (ibid. s.163). Denna problembild var således förekommande i samtliga av mina undersökta rapporter gällande integration. Under hela 2000-talet har bilden varit densamma, men någon

förändring i verkligheten tycks inte ha skett, eftersom rapporterna hela tiden återkommer med liknande problembild. Detta kan tyda på att problemet och de givna förklaringarna därtill kan ha antagit formen av en etablerad och dominerande förklaring. När en förklaring antar denna karaktär föreligger en risk att andra potentiella förklaringar trängs undan (se Bergström & Boréus 2000:244).

5 Slutdiskussion

Winther Jørgensen och Phillips skriver i sin tolkning av Foucault att en *diskursiv formation* är det fält som ramar in ”olika och eventuellt motstridiga diskurser som opererar i samma terräng” (ibid. s.64). Att komma utanför diskursen och nå den verkliga sanningen (se Winther Jørgenssen & Phillips 2000) har med denna uppsats inte varit min förhoppning, dock har jag tyckt mig finna vissa spänningar i diskursen.

I språkundervisning för invandrare eller integrationspolitik i allmänhet kan ”invandraren” i synnerhet, men även ”integration” tolkas som oklara element vars innebörd inte är ensidig eller given. För att stabilisera diskursen kan ekvivalenskedjor (se Bergström & Boréus 2000:229f) användas där distinktioner görs mellan olika element inom diskursen. Olika gränsdragningar eller distinktioner jag funnit som jag anser ha påverkat stabiliteten i diskursen är de mellan ”svenska/svenskhet” och ”den/det Andra” och mellan ”likhet/lika behandling” och ”olikhet/särbehandling”.

Under min undersökta tidsperiod tycker jag mig kunna skönja en viss förändring inom språkdiskursen. I mitten och i slutet av 1990-talet var Vi och Dom dikotomin mer framträdande. Exempelvis när det gäller att *de* behövde lära sig *svenska* värderingar för att *de* på bästa sätt skulle integreras. Diskursen har under hela tidsperioden varit starkt kopplad till den mer övergripande integrationsdiskursen som har varit präglad av en ovilja att gruppera och kategorisera grupper. Istället har likhet och lika behandling varit framträdande. Jag menar att detta tänkande även påverkat språkdiskursen. I ivern att inte gruppera eller kategorisera och ge särskilda rättigheter för invandrare som grupp, glöms det kanske bort att det finns stora skillnader *inom* ”gruppen invandrare”, t.ex. när det gäller skolbakgrund. Ibland vore det kanske nödvändigt att betona skillnader, eftersom avsaknaden av skillnader också kan få diskriminerande och kränkande följder. Människor med hög utbildningsbakgrund som placeras i samma grupp som de med lägre eller ingen skolbakgrund kan uppleva detta som en nedvärdering av sin kompetens, samtidigt som de människor med låg eller ingen skolbakgrund kan uppleva det som ytterligare en bekräftelse på att deras kompetens värderas lågt i Sverige när de inte klarar sfi:n. Om ”olikhet” negligeras kan detta vara det samma som att kategorisera och göra en grupp homogen genom att tillskriva den vissa egenskaper, enligt min tolkning.

Dock har diskursen även betonat individens behov och förutsättningar som viktiga att beakta, men i och med att språkdiskursen haft kopplingar till integrationsdiskursen, där likhet och lika behandling varit dominerande, menar jag att det framträder att betoningen av individen har definierats i denna kontext. Till följd av detta tycker jag mig kunna se en viss spänning i diskursen, där dessa

element (individ/olikhet och kollektiv/likhet) konkurrerar med varandra om att skänka innehåll till diskursen.

I integrationsverkets rapporter från 2001, 2003 och 2005 lyfts en relativt gemensam problembild fram. Problematiken har således varit synlig under flera år, men utöver att problemet har konstaterats tycks inte mycket ha hänt och i och med Orbacks uttalande inledningsvis står vi kanske nu inför en återvändsgränd. Sverige har höga krav på språkkunskaper men ofta anses de vara alltför bristande när människor med utländsk bakgrund skall kunna nå arbetsmarknaden, så även om många människor behärskar svenska till den grad att de skulle kunna utföra ett arbete tycks vägen vara lång innan de kan säga ”Hej, jag heter...” till någon arbetsgivare och därmed nå nyckeln till integration.

6 Referenser

- Bergström, Göran och Boréus, Kristina, 2000. *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Borevi, Karin, 2002. *Välfärdsstaten i det mångkulturella samhället*. Uppsala: Acta Universitatis Uppsaliensis.
- Constellations 1997, vol. 4 nr.1 sid. 54-62 Parekh, Bhikhu, sid. 48-53, Young, Iris Marion.
- Dagens nyheter, Orback, Jens. 06-03-27, sid. 1
- Galasinska, Aleksandra & Galasinski, Dariusz, 2003. *Discursive strategies for coping with sensitive topics of the Other*. Journal of Ethnic and Migration Studies, vol. 29, 5, 849-863.
- Hammar, Tomas (ed), 1985. *European immigration policy. A comparative study*. Cambridge:Cambridge University Press.
- Hinton, Perry, R. 2000. *Stereotyper, kognition och kultur*. (originalets titel: Stereotypes, Cognition and Culture) Lund: Studentlitteratur
- Kymlicka, Will, 1995. *Mångkulturellt medborgarskap* (originalets titel: Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights.) Falun: Nya Doxa.
- Parekh, Bhikhu, 2000. *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*. Cambridge, MA: Harvard UP.
- Riggins, Stephen Harold (ed) 1997. *The language and Politics of Exclusion: Others in Discourse*. London: Sage
- Skolverkets rapport 131. 1997. *Vem älskar sfi?-utvärdering av svenskundervisning för invandrare, en utbildning mellan två stolar*. Stockholm: Liber Distribution
- Södergran, Lena, 2000. *Svensk invandrar- och integrationspolitik. En fråga om jämlikhet, demokrati och mänskliga rättigheter*. Umeå: Umeå Universitets tryckeri
- Winther Jørgensen, Marianne och Phillips, Louise, 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. (originalets titel: Diskursanalyse som teori og metode) Lund: Studentlitteratur
- Young, Iris Marion, 1995. "Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship", ur Ronald Beiner (ed), *Theorizing citizenship*, New York: State University of New York press, (s.175-207)

6.1 Statens Offentliga Utredningar

SOU 1996:55 *Sverige, framtiden och mångfalden*

SOU 1997:158 *Vuxenpedagogik i teori och praktik- kunskapslyftet i fokus*

SOU 2002:27 *Mål i mun- förslag till handlingsprogram för svenska språket*

SOU 2003:75 *Etablering i Sverige- möjligheter och ansvar*

SOU 2003:77 *Vidare vägar och vägen vidare- svenska som andraspråk för samhälls- och arbetsliv*

6.2 Skolverkets kursplaner för sfi

SKOLFS 1994:28

SKOLFS 2002:19

SKOLFS 2004:10

6.3 Integrationsverkets rapporter

Rapport integration 2001

Rapport integration 2003

Rapport integration 2005

6.4 Internetkällor

www.integrationsverket.se (2006-05-02)

6.5 Intervjuer från utvärdering av ett integrationsprojekt

Intervju med huvudansvarig för projektet (A) 2006-04-19

Intervju med projektledare (B) 2006-04-19

Intervju med lärare (C) 2006-04-19

Intervju med lärare (D) 2006-04-20